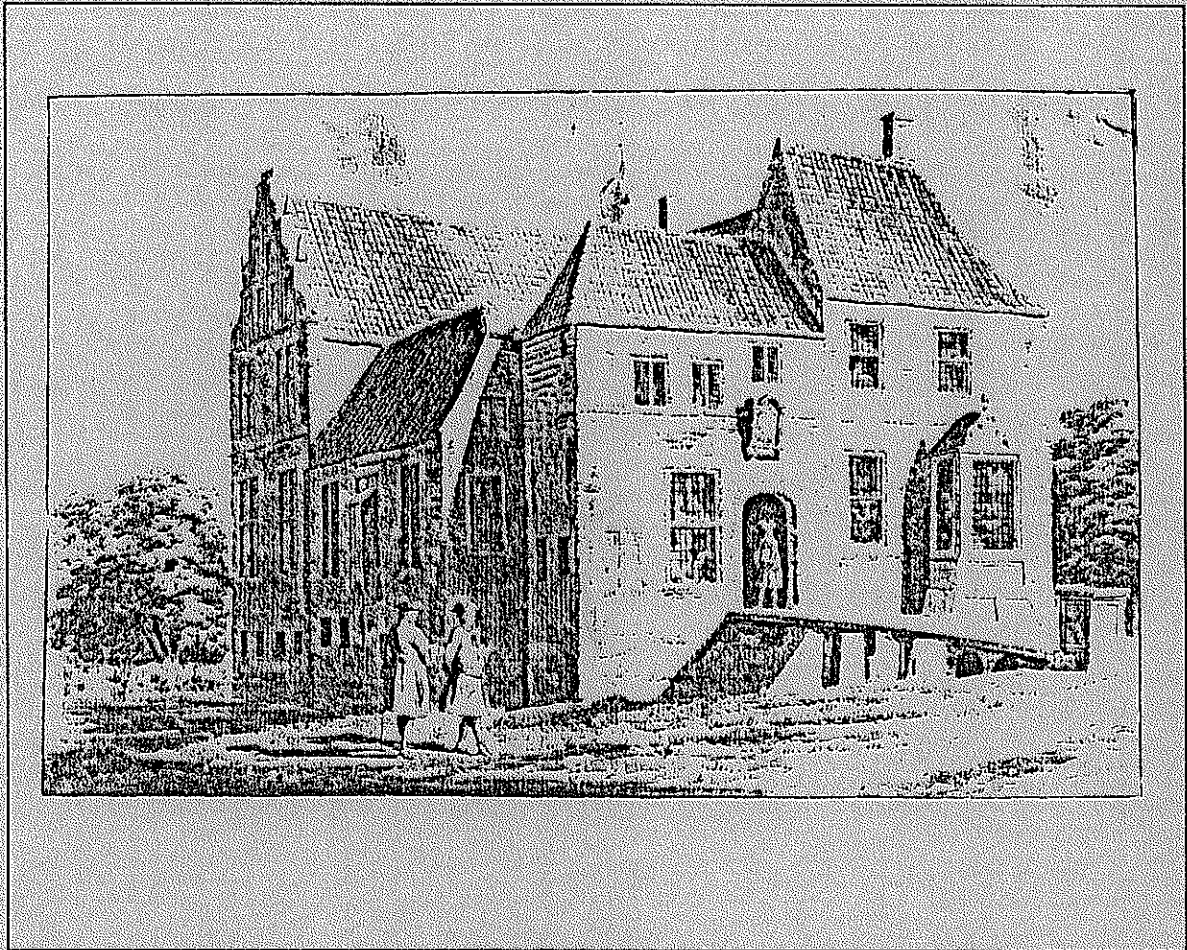

BOORN en BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de
Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 5, No. 1, Maart 1995.

I N H O U D

50 jaar na Wereldoorlog II	Redactie	2
Zo was Bornerbroek 4	A.J.M. Hodes	3
Luustern noar ne koffiesmorre!	Wil de Graaf	5
Recht van overpad bij de Hofmeijer	G.A.B. Nijhuis	6
Rectificatie	Redactie	11
Zo was't, zo is't	Redactie	12
Borne in de Volle-Middeleeuwen	J. van Nuenen	13
Blikseminslag in de toren van Borne	A.A. ten Kate	18
Vrooger 2	Nahoj Moobeznag	19
Voorheen / Van Wezel	Lejo van Kuijeren	20
Monument 1	Redactie	21
Volksgeneesmiddelen in Overijssel 4	Dr A. Fuldauer	22
Over Borne en brandslangen	J.M.M. Heijmerikx	26
Wie woont waar? (1)	M.G.E. v. Harten-Fransen	27
Wie Weet...	Redactie	32

Herkomst illustraties:

J. Bosch, naar H. Spilman: 12 (boven)
Archief W.H.G. Brok, Borne: 18
Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 1,3,7,9,11,12 (onder),13,22,24
Archief M.G.E. van Harten-Fransen, Borne: 27,28,30
Archief H.W. Temmink, Borne: 32
Geill. Flora van Nederl., A'dam 1948, pag. 1027: 23
J.J. Grootenboer, Borne: 21
A.J.M. Hodes, Almelo: 4
De Katholieke Encyclopedie, dl. 20, A'dam 1937: 19,25
J.B.F. Leuverink, redactietekenaar, Borne: 20
Herman Liedenbaum, Borne: 6
J. van Nuenen, Borne: 14,15,16,17
W.J.H. IJzereef, Borne: 2

50 JAAR NA WERELDOORLOG II

Het is nu 50 jaar geleden dat Wereldoorlog II werd beëindigd. Nog altijd hebben velen het erg moeilijk met de gevolgen ervan. Er wordt nog steeds oorlog gevoerd, in de wereld om ons heen en in onszelf. We willen allen vrede. Toch zal de vrede uit onszelf moeten komen. Laten we daarom blijven herdenken dat deze oorlog een einde nam, een oorlog die nimmermeer een vervolg zou mogen krijgen. Een plaats van herinnering is daarom zinvol. Een gewijde plaats waar jaarlijks een ritueel van collectieve herdenking plaats kan hebben. Zo'n plaats is o.m. geschapen tegenover het station van Borne. Het monument van Ralf Prins drukt het uit:

"Wie één mens redt, redt de hele wereld".

Laat het vrede worden, vrede voor alle mensen, ook in onszelf.

Redactie.

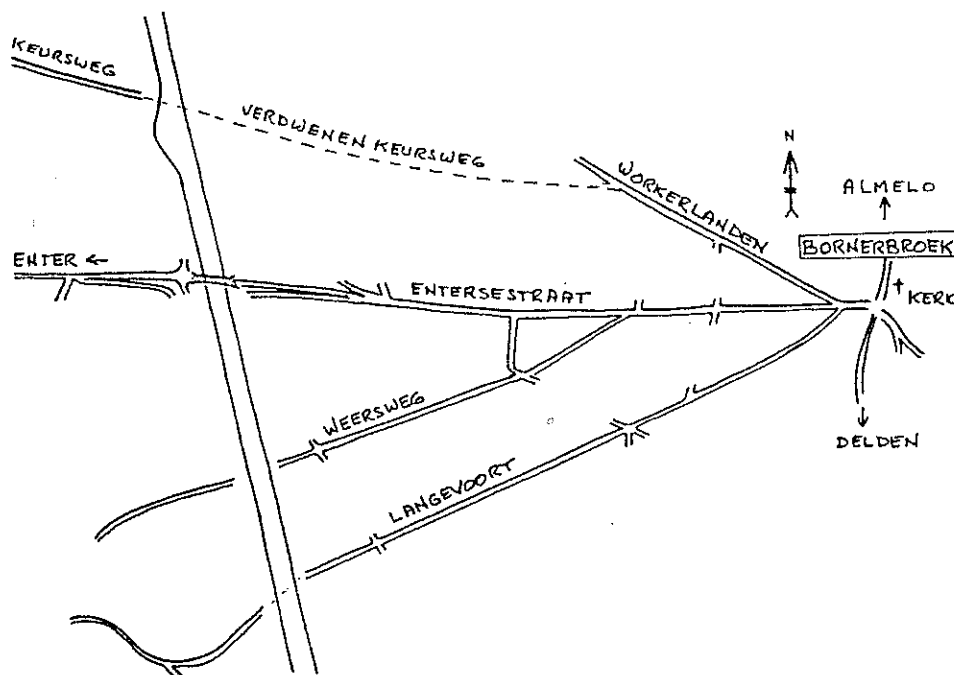

A'j oew butte verhuurd hebt, he'j oew wille verkoft.

ZO WAS BORNERBROEK 4

De brug over de zijtak van het Twentekanaal bij Bornerbroek, in de weg naar Enter heet tegenwoordig "Vredesbrug". deze naamgeving is gebeurd naar aanleiding van een verbroederingsfeest tussen Enter en Bornerbroek, twee plaatsen waarvan de inwoners vroeger nogal eens met elkaar overhoop lagen. Maar de oorspronkelijke officiële naam was "Middenwegbrug".

Het verhaal gaat dat deze naam gekozen werd omdat men bij het bouwen van de brug de keuze had uit drie tracés. Dat was op de eerste plaats (en bij een blik op de kaart nog niet eens zo onlogisch) een brug in het tracé van de Langevoortsweg. De tweede mogelijkheid was een brug in de Keursweg naar Het Workeler, zo'n 50 m voorbij de boerderij van Harrie Wilmink (vroeger Extercate, bijgenaamd De Man) en naar links langs Het Ramsgoor (een bos dat ook onder Het Workeler hoort). Van dit stuk weg tot aan het kanaal is thans niets meer terug te vinden. Aan de westkant van het kanaal gaat de Keursweg nog gewoon verder en sluit daar aan op de IJpeloseweg die in Enter aan de noordkant binnenkomt. Men koos echter voor de middelste weg, de tegenwoordige hoofdweg naar Enter en deze gaf zijn naam aan de brug: "Middenwegbrug".

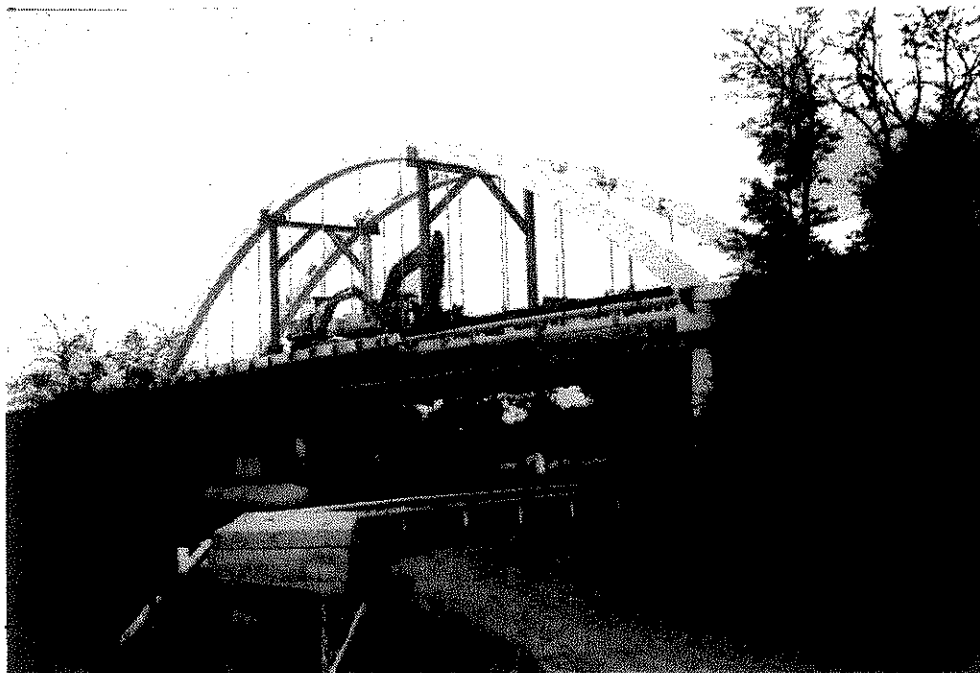
De keuzemogelijkheden voor de te bouwen brug over het te graven kanaal tussen Bornerbroek en Enter, in de jaren dertig. Het ging daarbij tussen de Langevoortsweg, de Keursweg en de Entersestraat (de middelste weg).

Ik herinner mij nog dat ik als 4- of 5-jarige op de brug stond en dat het kanaal er nog niet was (\pm 1937). De brug was gebouwd naast de weg. Onbegrijpelijk voor een kind.

Keek je in noordelijke richting, daar waar de zoëven genoemde Keursweg het kanaal kruiste, dan zag je daar een half afgebroken huis staan dat moest verdwijnen omdat het in het tracé van het nog te graven kanaal stond. Dit huis was van Plett'ngraads (Ten Berge). Voor hem werd een nieuwe woning gebouwd aan de Weersweg bij de kruising met de Pepershaar, niet zo erg ver van de oorspronkelijke plaats. Ook dit huis is intussen alweer verdwenen en heeft plaats moeten maken voor nieuwbouw.

Nadat het kanaal klaar was, bleven er naast de opritten van de brug stroken van de oorspronkelijke weg liggen. Aan de Bornerbroekse kant komt zo'n strook uit op de kanaaldijk en geeft verbinding met Het Linschot. Aan deze strook stond de kleine villa waar vroeger de Weersdames, de gezusters Wilmink, woonden. Zij waren onderwijzeressen aan de school in Bornerbroek. Ze werden juffrouw Dina en juffrouw Mina genoemd. Het tegenwoordige huis is in de plaats gekomen van de bij de bevrijding vernielde kleine villa. Aan de westkant van het kanaal waar de oorspronkelijke weg na het graven van het kanaal doodliep, stond voor de oorlog een houten barak waarin een peloton soldaten gehuisvest was, belast met de bewaking van de brug en met het bevel deze in het uiterste geval ook op te blazen.

A.J.M. Hodes.

De oude Middenwegbrug over de zijtak van het Twentekanaal naar Almelo, tijdens de sloop in 1993 nog liggend naast de reeds gebouwde en in bedrijf zijnde nieuwe Vredesbrug in de Entersestraat, bij Bornerbroek.

Luustern noar ne koffiesmorre!

Boam t losse veur
he'k as koffiesmorre deenst edoan!
Vandoar kon'k t leavn in de
boerenkökken gadesloan.

En geern vertel ik oew oaver
wa'j in zonne kökken dan wal zeet.
Oaver Grootmoo en Grootva,
n leavn van bliejschop en verdreet.

Bliejschop bieje ne geboorte
of bieje n good gewas.
Verdreet oaver zeekte of teegnslog,
of dat r ene störvn was.

Oold en jong hadn mekaar nog neudig,
dat wadn ze helemoal ewent.
Noch t weark, noch de keender,
wödn toen eplend.

Ondaanks hard wearkn en armood
warn de meeste leu tevreaan.
Zee hadn toen nog tied en ruimte
um meanske te wean.

Mear de tiedn gungn veraandern
en ok mien bestoan.
Want ik bin toen met aandre rommel
noar n zolder hen egoan.

Mien weark was edoan
ik was oetrageerd.
Biej leu neumt ze dat oold wordn
of gepensionneerd.

Mear noa n stoffigen tied bofn ik weer
met mien nieje bestoan.
Want k bin as antiek
noar n ereplaatse goan.

En wier bekiek ik ne generatie meansn,
met kleane en grote weansn.

De boerenkökken is veraanderd,
ik ken der niks van weer.
Dat döt mie as olde koffiesmorre
toch wa slim zeer.

Woar t fenuus stun,
steet non ne teevee.
Zee hebt compjoeter, video
en ok ne cedee.

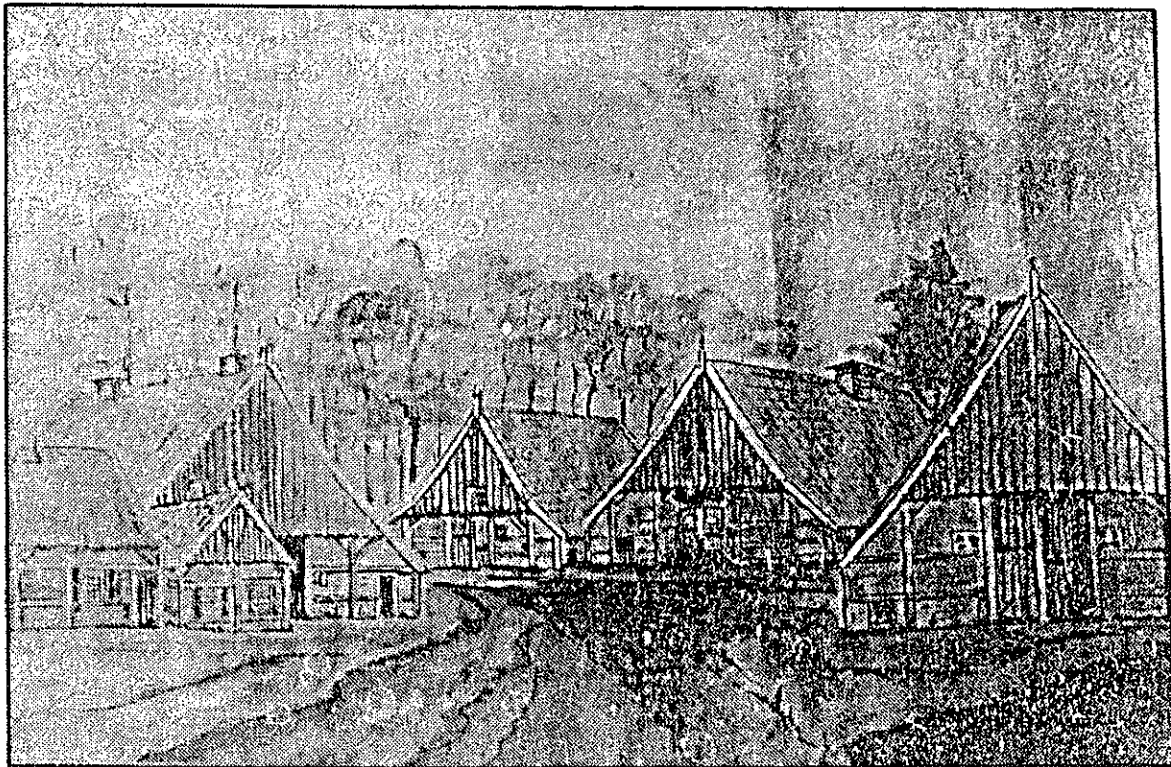
Zee hebt vaak alns wat hun hart begeert,
Mer één ding hebt ze hoppelik ok eleerd.
Al könt ze ok alle mooie dinge haaln,
Geluk en gezoendheid is met gin geeld te betaaln!

Wil de Graaf.

RECHT VAN OVERPAD VAN MORSELT BIJ DE HOFMEIJER

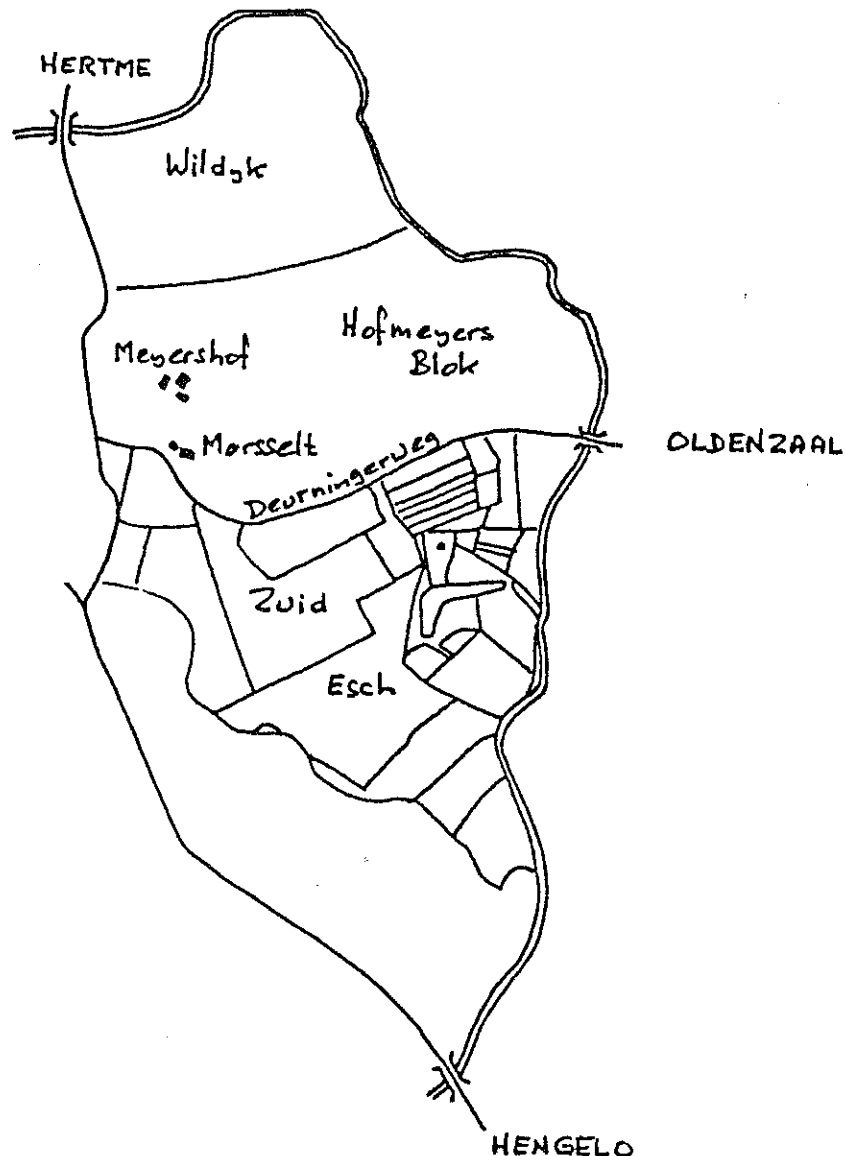
Het Statenarchief (3.1/3650) in het Rijksarchief te Zwolle bevat een omslag, bevattende een aantal stukken over een geschil tussen de Hofmeijer van Borne en zijn buurman Morselt. Het speelt zich af in de jaren 1750-1770 en heeft, gezien andere archiefstukken, zijn oorsprong ver voor het jaar 1700. Wat is het geval? Herman Helmich, de Hofmeijer, en Hermannes (ten) Mors(s)el(l), gehuwd met Euphemia Mensink, hebben beiden een of meer stukken land op de "Suyd-esch". Dat van de Hofmeijer ligt, gezien vanaf zijn erf, vooraan en dat van Morselt helemaal achteraan.

De ongedateerde, maar naar later blijkt op 25-9-1750 geschreven, brief van de Hofmeijer aan Gedeputeerde Staten van Overijssel bevat o.m. het volgende: "en den selfen morssel komt faren ofer min gront en lant een 2 3 of 4 wege waer hy regt en best op hem lant kan komen daer noghtans een bequamen wege is ofer min gront welke ik niet kan beletten." Hij zegt dus dat Morselt nu kriskras over zijn grond rijdt, terwijl hij over een goede weg op grond van de Hofmeijer zijn land kan bereiken.

De Meijershof zoals deze er in vroeger jaren moet hebben uitgezien, vastgelegd door Herman Liedenbaum.

"Maar deze herfst heeft hij mijn boekweit aan de kant gezet en er een weg door gemaakt, zonder dat mij te zeggen of te vragen, hetgeen nooit eerder voorgekomen is." Uit de tekst is moeilijk op te maken of Morselt gewoon door de op het land en nog niet geoogste boekweit heeft gereden, of dat hij de in garven op het land staande boekweit heeft verplaatst. "Een smedt weyt wech" (op een steenworp verder) ligt de normaal door hem te gebruiken weg.

De ligging van de De Meijershof en het Erve Morselt t.o.v. de Zuid Esch die vroeger, voordat de rondweg om Borne werd aangelegd, veel groter was dan het terrein dat we nu zo noemen. De Deurningerweg vormde de scheiding tussen het Hofmeijersblok en de Zuid Esch.

Nu heeft de Hofmeijer zijn ijzeren hek gesloten dat Morselt heeft willen vernielen: "...en hy met geweld een asgen iser nemde en wiert het met geweld los brecken ende stucken mac-ken." De Hofmeijer heeft het hek maar weer geopend om schade te voorkomen. Zijn verzoek aan de Gedeputeerden is nu "dat een bequam man van de heeren mag aangesteld worden dezen morsel een goede weg ofer min lant tot den minste schade magh angewesen worden."

Joan Rousse, rechtsgeleerde te Deventer, antwoordt daarna op 22.10.1750 namens Gedeputeerde Staten dat H.J. Bos, Markerichter van Borne (en nog veel meer ambten bekledend) wonende te Oldenzaal, wordt opgedragen "om het land en de weg in oog-schijn te nemen, parthyen daarover te horen en wyders een weg over des Remonstrants Land aan te wysen en parthyen daarover in den minne te vergelyken."

Voor het horen van de partijen was nog al wat administratie nodig. De rechter, H.J. Bos, stelde naar aanleiding van de hem bekende gegevens een aantal vragen op, de z.g. vraagartikelen. Getuigen a charge en décharge werden opgeroepen en moesten op deze vragen antwoord geven, waardoor de rechter daaruit een oordeel af zou kunnen leiden. Getuigen in dit soort gevallen waren vaak de naaste bureu. De vraagartikelen over deze zaak heb ik helaas niet kunnen vinden (en zijn mogelijk ook niet bewaard gebleven) zodat daaruit geen conclusies getrokken kunnen worden. Jammer, want deze zouden, met de antwoorden, een beeld hebben kunnen geven van de persoonlijke verhoudingen in de buurt.

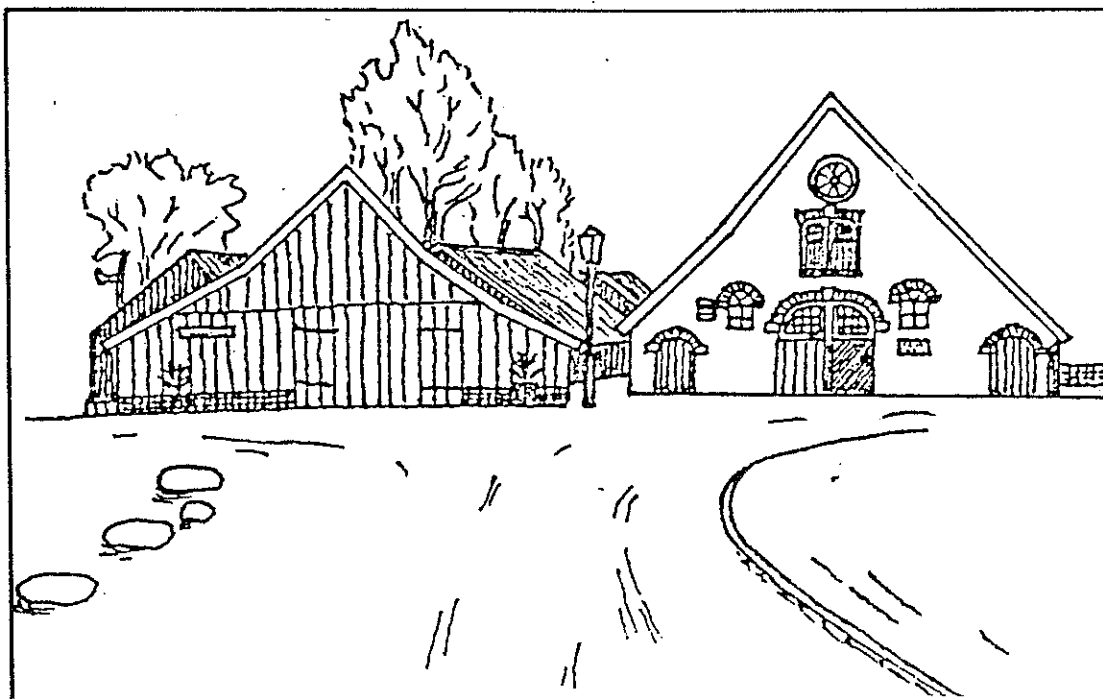
Dat men in 1750 tot overeenstemming is gekomen, is twijfelachtig want 19 jaar later, n.l. schrijft Herman Helmich aan H.J. Bos een brief waarin hij refereert aan zijn brief van 25.9.1750 en meldt dat Morselt nog steeds over zijn land rijdt en vraagt hij aan Bos hem, Morselt, dat te verbieden. Deze brief is voorzien van het antwoord van Bos: "Hierover dingsdag morgen te 8 uur bij 't Morsel." Op een ander stuk papier: "den 19 sept. 1769 dit verschil weer bezien en morsel gelaten in de possessie (= recht; red.), also duidelijk bleek dat hy in 1700 reeds daarin bevestigt was."

H.J. Bos heeft een dagboek bijgehouden (Archief stadhuis Oldenzaal OK 357) waarin hij blijkbaar veel, maar niet alles noteerde. Helaas ontbreekt ook een aantal bladen, n.l. over de periode van 3.2.1739 t.e.m. 30.6.1758, zodat aantekening van een eventueel bezoek van hem in 1750, niet is te vinden. Een aantekening dat hij op 19.9.1769 in Borne zou zijn geweest staat er ook niet in, zodat hij blijkbaar alleen de in zijn ogen voornaamste zaken heeft genoteerd.

Dat de Hofmeijer niet het recht had de weg voor Morselt af te sluiten bleek uit een copie van een akte van 28.6.1700. In

deze akte, ondertekend door Herman Cost, richter te Borne, verklaart Berend Helmich Hofmeijer dat hij het hek voor de "Suyd Esch" heeft gesloten en Hermannes ten Morsel (deze is grootvader van Hermannes die in 1769 wordt genoemd) de weg naar zijn land op deze manier heeft willen afsluiten. Morselt heeft echter deze weg altijd mogen gebruiken en zal deze ook mogen blijven gebruiken, tenzij de Hofmeijer kan bewijzen dat Morselt daar geen recht toe heeft.

Een extract uit het "Protocoll der Kercken tho Borne" van 9.8.1660 (Oudheidkamer Twente, G.B. W190) meldt dat de (gereformeerde) kerk van Borne aan "Johan ten Morsell heeft verpanschap (= in leen gegeven) voor 108 daeler en 10 stuyvers: dat Ene Kerckenstukke Bouwlandes op den Suyd Essche gelegen".

Het Erve Morselt, een vroeger bodegoed, zoals we het tegenwoordig nog aantreffen aan de Watertorenstraat, de vroegere Deurningerweg. Deze weg was eertijds de verbindingsweg van Borne naar Oldenzaal.

Morselt krijgt hiervoor jaarlijks 12 schepel rogge (1 schepel = 0,3 hl) voor een looptijd van 24 jaar.

In 1636 is ditzelfde(?) stuk grond ook al ter sprake gekomen. De kerk heeft van Werner en Herman ten Morsell (deze laatste was gehuwd met Eelken) een som van 100 daler en 13 halve Caroliguldens (een gouden munt ter waarde van 20 stuivers) geleend. Dit geld had de kerk nodig om "des Klockengieters (Hinrich Bloett) verdiende loon" te betalen (Oudheidkamer Twente G.B. W198). Voor deze 100 dalers mogen de heren Morselt jaar-

lijks 4 schepel rogge nemen uit de opbrengst van een stuk land uit de Zuid Esch en eveneens 2 schepel rogge van 2 andere stukken grond op de Zuid Esch, waaruit de schoolmeester, eveneens jaarlijks, 6 schepel rogge krijgt. De Morselts zullen ongetwijfeld sedert 1660 recht van overpad hebben gehad op de Zuid Esch, hetgeen misschien niet expliciet vastgelegd was (wat toen mogelijk ook geen gewoonte was?). Het is evengoed mogelijk dat de Morselts door aankoop, na 1660, eigenaar van de stukken grond op de Zuid Esch zijn geworden en dus het recht van overpad al bezaten.

Op de rond 1770 getekende Domeinkaarten o.a. ook van Morselt, staan alle bij het erf behorende stukken grond ingetekend. De bouwlanden op de Zuid Esch (perceelnummering zoals op de kaart is aangegeven): 1. De Reefkamp 1725,8 Rijnlandse Roeden (verder te noemen RR; = $\pm 24160 \text{ m}^2$) 2. Het Kipstuk 269,6 RR ($\pm 3775 \text{ m}^2$) 3. Het Kempken 87,86 RR ($\pm 1230 \text{ m}^2$) 8. Weiland 495,29 RR ($\pm 6934 \text{ m}^2$). Tussen deze stukken en het erf van Morselt moet de Hofmeijer zijn bouwlanden gehad hebben, met als toegang een ijzeren hek (de toenmalige gewone hekken waren doorgaans van hout) waarover Morselt zijn land wilde bereiken. De Domeinkaart van de Hofmeijer, dus van de Meijershof, had ik helaas niet tot mijn beschikking, anders zou deze vergeleken kunnen worden met de kaart van Morselt, om te zien hoe de gronden t.o.v. elkaar lagen. (Red.: Een afdruk van deze kaart is te vinden in het boekje BORNE EN HAAR BEWONERS IN VROEGER JAREN, Uitg. De Bruin Oldenzaal 1982, pag. 31. Helaas is de scherppte ervan onvoldoende om een goede vergelijking mogelijk te maken).

De laatste paar jaren is in Borne gebouwd op gronden die jaren lang een agrarische bestemming hadden, terwijl er ook woonwijken verrezen op grond die toentertijd woeste grond was. Door deze bebouwing is er helaas geen mogelijkheid meer de akkers, wegen en woeste gronden van toen te herkennen.

G.A.B. Nijhuis.

De domste boern hebt de dikste tuffln.

RECTIFICATIE

In het artikel van Mevrouw Van Harten-Fransen in BOORN en BOERSCHOP jrg. 4, No 2, pag. 54-56, is ten onrechte de indruk gewekt dat de **Hondehoek** in Zenderen aan de zuidzijde doorloopt tot de Hondeborg aan de Bornerbroeksestraat. De door de redactie toegevoegde schematische kaart wordt voor de duidelijkheid hierbij, aangepast, herplaatst. De auteur noemde in haar artikel De Hondeborch, maar doelde daarbij op een stuk grond van bijna dezelfde naam gelegen aan de Zeilkerweg waar ook een borg heeft gestaan.

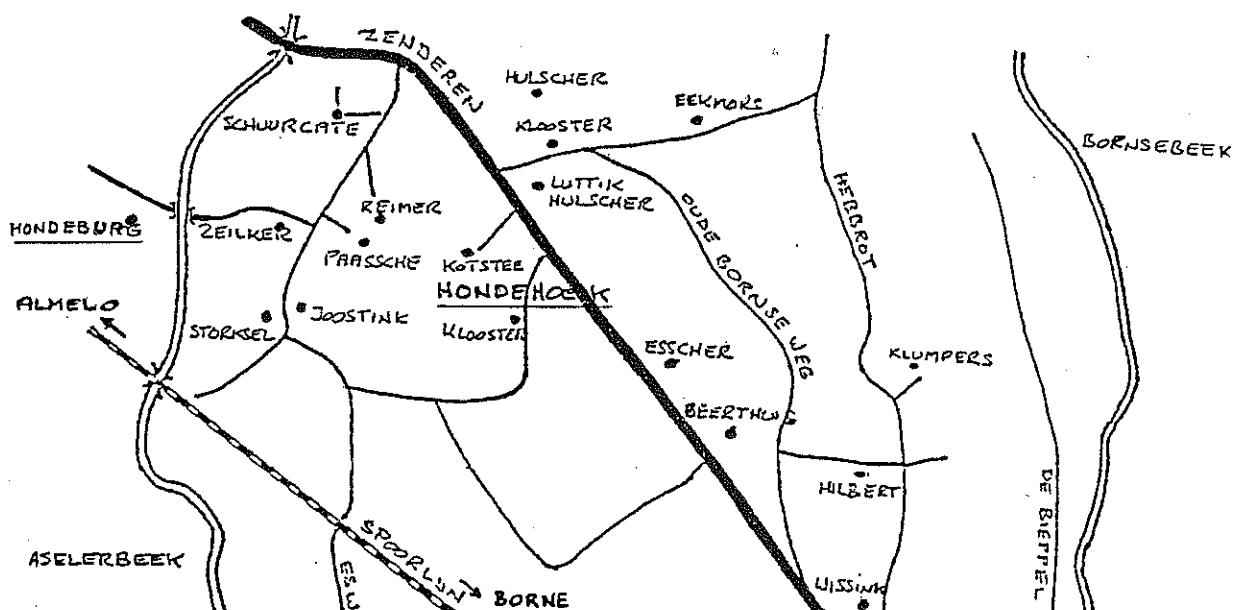
Door dit alles blijkt de beschreven zuidgrens van de Hondehoek een stuk noordelijker te liggen en wel (van west naar oost) op de lijn van de Hondeborg (aan de Zeilkerweg) tot aan Klumpers bij 't Hondemeken.

Mevr. Van Harten verzocht ons de volgende weggelaten zin als-nog op te nemen:

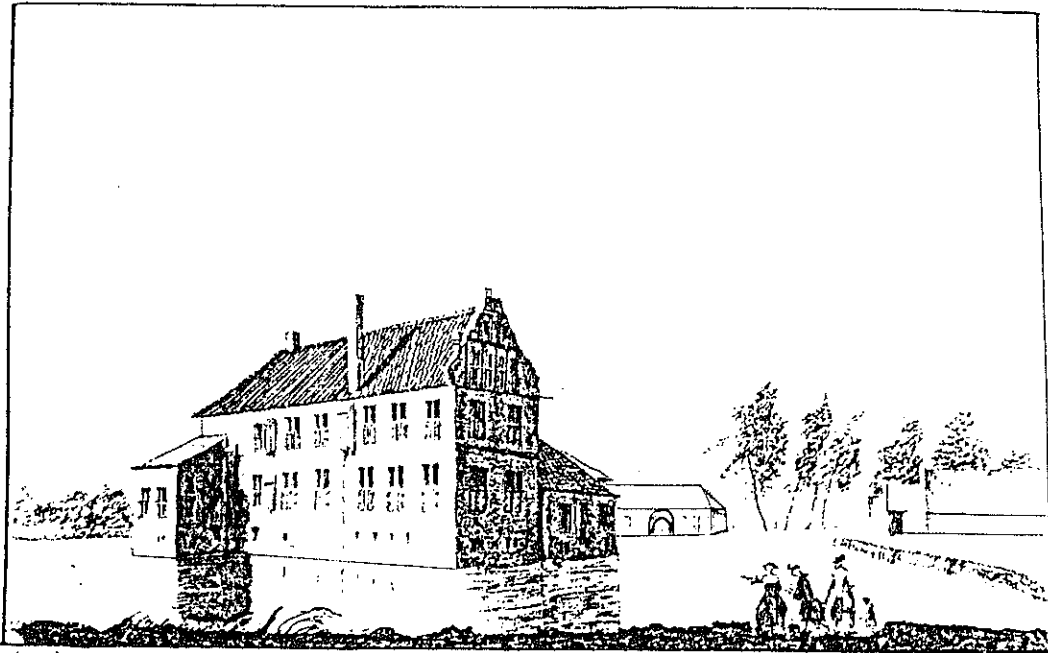
Een ondersteuning bij de naamsverklaring van de naam *Hondehoek* kan het feit zijn, dat de afstand vanaf 't Hondemeken tot aan het punt waar de Hondeborg (aan de Zeilkerweg) heeft gelegen \pm 1000 m, ofwel zo'n 100 roeden bedraagt; volgens Verdam, "een hoegrootlands met verschillende eigenaren van adellijke huizen". Daarbij mogen we bedenken dat "honde" vaak werd gebruikt om 100 (roeden) aan te duiden.

Redactie: Gewoonlijk wordt voor het benoemen van een stuk grond een oppervlaktemaat gebruikt en geen lengtemaat. Bovendien was de roede tot het jaar 1820 \pm 3,7 m lang en werd deze pas nadien op 10 m gesteld. Veldnamen zullen in het algemeen van ver voor 1820 dateren zodat het de vraag is of de verklaring in dit geval bruikbaar is.

De redactie.

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

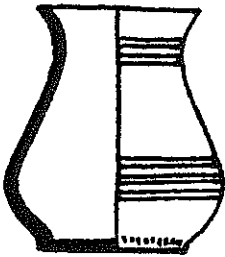
H. Spilman

Weleveld van Agteron

4 Dec 1759

Huis Weleveld en haar bewoners waren eeuwenlang een dominerende faktor in Borne. Zoals het met alles op de wereld gaat is ook deze dominatie verloren gegaan. De prent laat het gebouw zien zoals het er in het jaar 1759 vanaf de oostkant moet hebben uitgezien. De foto toont de thans lege burchtheuvel zoals die in 1994, bij het uitvoeren van het nieuwe bekenplan, is hersteld. Het geheel biedt nu een rustige aanblik, maar eens was hier veel macht geconcentreerd.

ARCHEOLOGIE

BORNE IN DE VOLLE MIDDELEEUWEN

In het voorjaarsnummer van BOORN en BOERSCHOP, 1994, jrg. 4, No. 1, meldde ik: "Vermoedelijk zullen er nog meer bewoningsporen worden gevonden aan de Stroom Eschlaan en de Hedevelsdsweg".

Wij werden min of meer op onze wenken bediend. In juni 1994, werden tussen de Kruisselbrink, de Stroom Eschlaan en de Hedevelsdsweg, de wegkunetten uitgegraven van het 2^e deel van bouwplan D van de Stroom Esch. En ja hoor, tegen de Kruisselbrink werden de eerste sporen zichtbaar. Wij vroegen toestemming aan de gemeente om tijdens het weekeinde een onderzoek te mogen doen. Zo begonnen wij op vrijdagavond aan ons onderzoek, dat ook op zaterdag en zondag werd voortgezet.

Tot onze spijt had men met de graafmachine grote diepe zwarte kuilen uitgegraven. Dit bleken twee waterputten te zijn waarvan er een van planken en palen was gemaakt en een was opgebouwd uit brokken zandsteen en enkele andere natuurstenen. Dit was vermoedelijk geen Bentheimer steen omdat de groeve aldaar pas \pm 150 jaar na de datering van deze putten, in productie is genomen. Met de graafmachine heeft men de kuilen met omliggend geel zand gedempt, waardoor een nog groter stuk van het te onderzoeken terrein werd verstoord. Daarmee is een deel van deze prehistorische bron verdwenen.

Grondsporen

Bij bestudering van de tekening, die wij van de sporen gemaakt hebben, kregen wij de indruk dat, naast enkele kleinere gebouwen, wij maar een deel van de hoofdbebouwing hadden onderzocht. De rechthoekige bebouwing en de gevonden scherven deden ons vermoeden dat wij te doen hadden met een bebouwing uit de volle middeleeuwen (\pm 11^e eeuw; de volle middeleeuwen is de relatief korte periode, midden tussen de vroege en de late middeleeuwen, die samen globaal op het tijdvak van 500 tot 1500 na Chr. gesteld worden).

Wij hadden op dat moment reeds \pm 250 sporen onderzocht. Na overleg met de wethouder van de gemeente Borne, kregen wij op twee vrijdagmiddagen de beschikking over een graafmachine. Op die plaatsen waar wij sporen vermoedden, groeven wij verder.

Zo vonden wij de andere helft van de plattegrond van een of zelfs twee gebouwen. De kleur van de sporen deed ons vermoeden dat het twee gebouwen geweest moesten zijn, maar de vorm en het onderlinge verband van het geheel, wijst in de richting van één gebouw; zie figuur 1. De put van zandsteen zou in dat geval enkele meters van de dubbele ingang gelegen hebben.

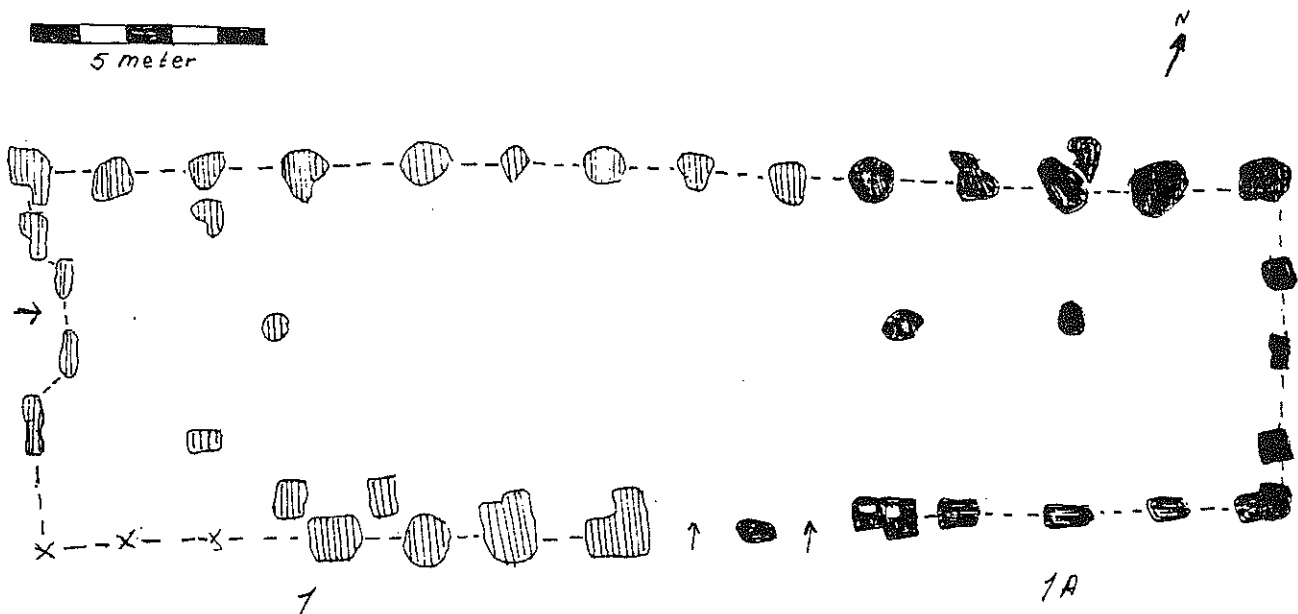

Fig. 1: Het in twee delen gevonden hoofdgebouw van de 11^e eeuwse nederzetting.

Verder graven maakte de plattegrond compleet en leverde ook een wirwar van sporen op, waarin we geen structuur konden vinden. In dit vlak waren voorts nog zes bouwsels aan te geven. De vorm van al deze bouwsels wijst in de richting van de 11^e eeuw. Het zijn rechthoekige gebouwen met weinig of geen binnenpalen. Het gebouw van figuur 3 had aan een zijde, de noord-west zijde, schuine palen. Deze schuin in de grond staande palen zijn vermoedelijk resten van dakspanten van het naastliggende gebouw, waarvan het dak tot de grond reikte. De schuine inzet van de palen geeft aan, dat de wand hier $\pm 1,6$ tot $1,7$ m hoog is geweest. In figuur 3A is de reconstructie te zien.

Het gebouw van figuur 2 behoort volgens de kleur van de sporen, bij gebouw 1 waar het ook naast stond. De gebouwen van figuur 4 en 5 zijn aanzienlijk lichter van constructie dan de eerder beschreven gebouwen en zijn waarschijnlijk stallen of schuren geweest. De gebouwtjes van figuur 6 en 7 zijn kenmerkend driehoekige spiekers (voorraadschuurtjes) zoals wij die ook al eerder op het Hoefblad hebben gevonden.

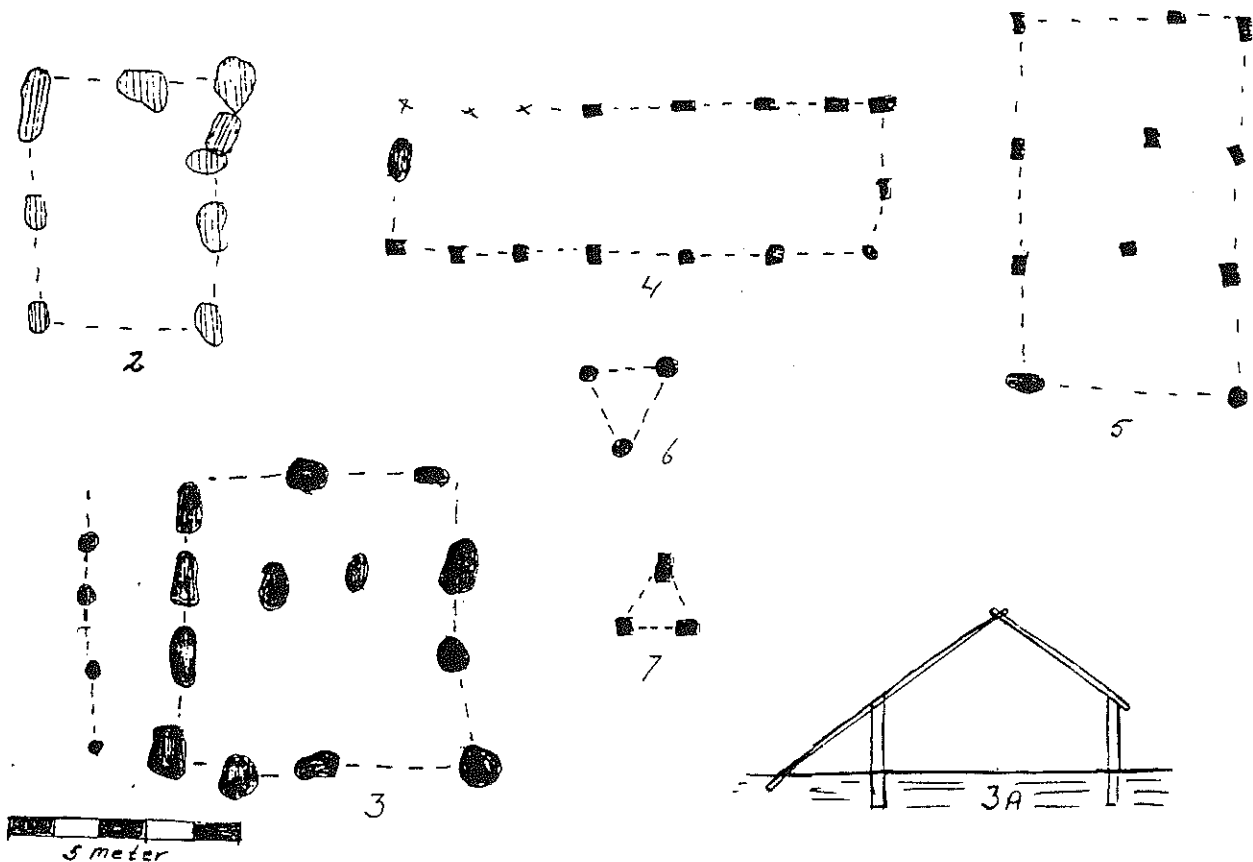

Fig. 2-7: Het waarschijnlijke bijgebouw (2) van het gebouw van fig. 1; Het gebouwtje (3) met tot in de grond doorlopende dakspanten; Reconstructie van dit gebouwtje (3A); De lichtere constructie van deze gebouwtjes (4 en 5) wijst op het gebruik als stal of schuur; De driehoekige spiekers (6 en 7).

Verder hebben wij een kuil van 1,80 bij 1,20 m gevonden, die bekist was met houten planken. Wij hebben daarin geen sporen van een bodem gevonden. Mede door opwellend water en drijfzand, moesten wij ons onderzoek in dezen beëindigen nadat wij een plank geborgen hadden.

Aardewerk

De meeste gevonden scherven zijn kogelpotscherven. De randscherven zijn van potten met een kraag; zie figuur 8. Sommige potten hadden een dekselrand; zie figuur 9. Waarschijnlijk heeft men bij deze potten gebruik gemaakt van houten deksels, daar er, bij mijn weten, nooit stenen deksels of delen daarvan zijn gevonden.

Naast dit inheems aardewerk werd nogal veel import aardewerk gevonden met bodems en versiering. Aan de hand van verschil-

lende scherven is een reconstructie gemaakt van een "Pingsdorf" pot. Deze zijn geel, terwijl er een is versierd met stippen en strepen van roodbruin bakkende klei; zie figuur 10.

De inheemse kogelpotten met dekselrand, het Pingsdorf en ander import aardewerk is een aanwijzing naar de 11^e eeuw. Ook de zandstenen put is zeker niet van oudere datum en daarom kunnen we zeggen dat dit sporen zijn van een 11^e eeuwse nederzetting. Deze heeft gelegen op een natuurlijke zandheuvel in de nabijheid van een waterloop die oost-west stroomde. Misschien is deze woonplaats zelfs omgracht geweest. Daar zijn wel aanwijzingen voor, maar dit is nog niet vastgesteld.

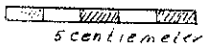
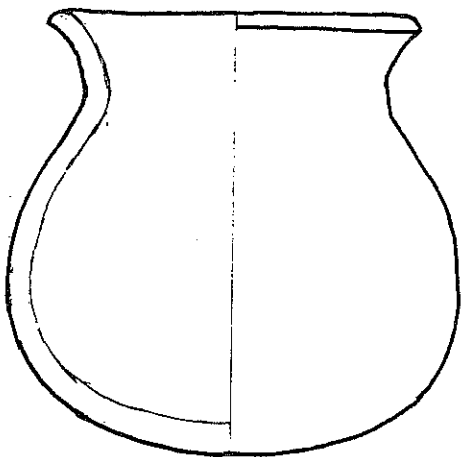

Fig. 8: Kogelpotje met kraag.

Deze nederzetting sluit aan bij de reeks van nederzettingen die wij al eerder in de Stroom Esch gevonden hebben en wel aan de oostzijde van de Kruisselbrink aan de weg naar Hertme. Daar is al een ijzertijd nederzetting gevonden. Aan het Zevenblad is door ons geen onderzoek gedaan, maar daar zijn volgens informanten wel sporen te zien geweest. Onder het Hoefblad vonden wij vroeg middeleeuwse bewoning uit \pm 600 tot 800 na Christus. Verder in de richting van de Stroom Eschlaan vonden wij materiaal uit de periode van \pm 800 tot 1000 na Christus. Nu, daarop aansluitend, sporen uit de volle middeleeuwen, uit het jaar 1000 en iets later. Dit sluit aan bij het begin van de historie, de tijd waaruit de

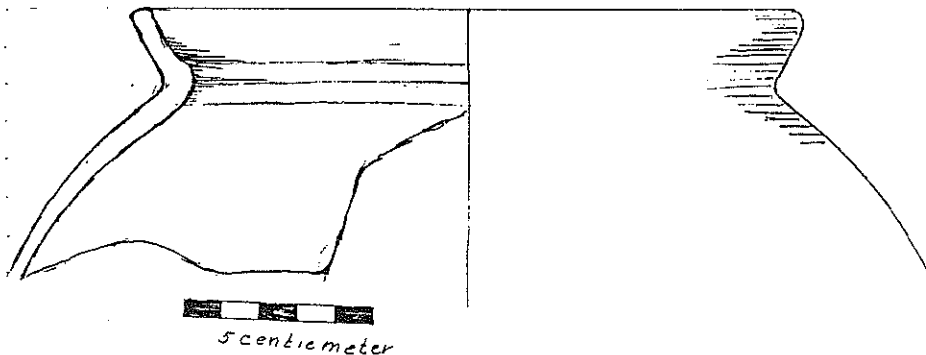

Fig. 9: Dekselrand van een kogelpot.

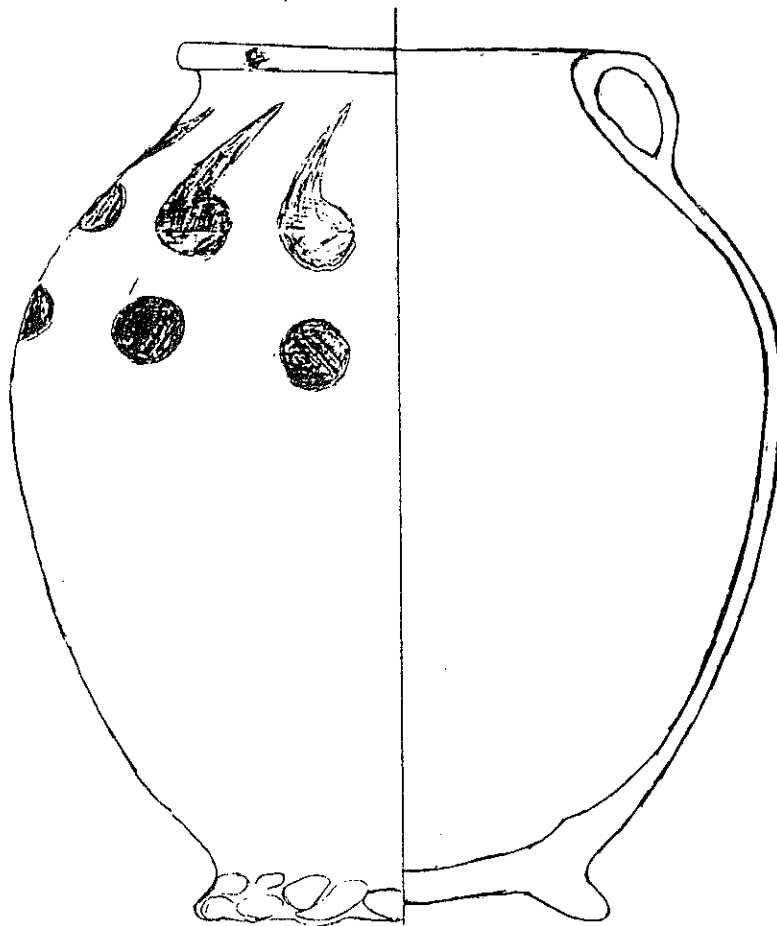

Fig. 10: Reconstructie van een versierde Pingsdorfpot.

eerste geschreven bronnen bekend zijn. Sommige geschiedschrijvers houden het erop dat Borne reeds in 900 na Chr. als parochie bestond. In ieder geval in het jaar 1206 is er een kerk met bezittingen en voor 1300 was de Meijershof er al.

De in de nabijheid van onze opgravingen gelegen hoeve Misdorp, die onder de Hof te Delden hoorde, is ouder dan de Hof te Borne. Dus Misdorp zou reeds bestaan hebben voordat de Hof te Borne werd opgericht. Zo zou het dus wel eens mogelijk kunnen zijn dat er een relatie is tussen hetgeen door ons is opgegraven en de hoeve Misdorp. Maar ook Stroonboer, waar ik minder van weet, zou een opvolger kunnen zijn. Maar om dit uit te zoeken moeten we niet naar de prehistorie, maar naar de (geschreven) historie kijken. De archeologie is hier aan zijn eind en dit is dan tevens het einde van mijn verhaal over de prehistorie in Borne.

J. van Nuenen.

BLIKSEMINSLAG IN DE TOREN VAN BORNE IN 1779

Goedheeren vergaderinge gehouden in de Kerk te Borne, den 3 Augustus 1779.

Ingevolge gedane en gepubliceerde kerkenprake, de Goedheeren deses gerigts vergadert zijnde, om te delibreren over de reparatie der schade van de Toorn door swaar onweer op den 21 Juli laatstleden daar veroorzaakt, is na delibratie door de presente goedheeren goedgevonden, de hier ver-toonde opneming van de kosten, tot reparatie van de Toorn, en bestekken, over te nemen, dog om in dezen zekerder te gaan, is geresolveert, voor en aleer hier over finaal te disponeeren, dat door twee bekwame timmerlui-den, buiten Borne, de schade en de nodige reparatie zal opgenomen en daar van bestekken gemaakt worden, om dezelve op een volgende goedheeren vergaderinge over te geven, geexami-neert en daar over finaal geresolveert te worden.

Teunis Hulshoff.
Berent Hindrik Hulshoff.
Jannes Mollink.

Hendr. Jan Bos, verw. markerigter
C.R.H. Hambroick.
B. Nagel, q. qua.
J. van Munchhausen
G.W. Westerlo, namens den Huyse
Twickel en voor mij selfs.
A.W. Westerlo.

De opgemaakte begroting van de kosten zag er als volgt uit:

hout en arbeidsloon	f. 144.--.--.
leyendekker	f. 90.--.--.
verven en vergulden	f. 25.--.--.
de leyen	f. 150.--.--.
nagels en ijzerwerk	f. 94. 6.--.
voor wijnkoop, verterin- ge en vacatiën van de markerigters en gecom- mitteerden	f. 60.--.--.
totale kosten	f. 563. 6.--.

Ook deze kosten, een enorm bedrag voor die dagen, moesten worden bijeengebracht door het gehele gericht Borne, dus door het dorp en de marke Hertme, Zenderen en Bornerbroek.

A.A. ten Kate.

VROOGER 2

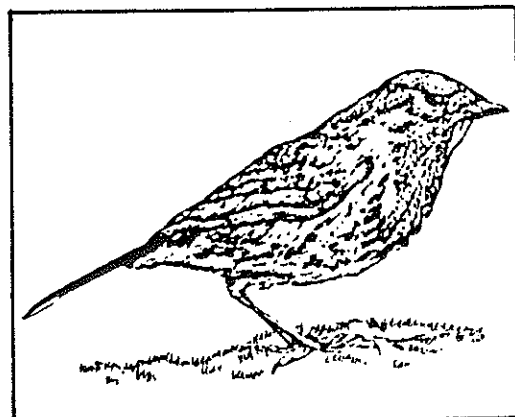
t Vuurge moal he'k oeleu vertöln van oens OPA, dat hee zo mooi kon verteln. Mer oens VADER kon der ok wat van. Met hemelvaart gungn wiej aait nen eend hen wandeln. sMorns der vroeg oet. Um good vief uur leup wiej a in n Zendersen es. Dan gungn wiej eerst noar t zusterklooster vuur de mis. t Was vuur oens immers Zondag. Noa de keark leup wiej dan achter Haarhoes langs duur t onlaand veerder, langs Van de Riet en t ooldershoes van oens vader. Oom Herman wonn doar. Natuurlijk gungn wiej effn noar binn, oom Herman en tante Dieka gedag zegn.

Dan gung t verdan. Oenderweg zagn wiej völ vögel. Oens va kenn ze almoal. "Da's ne vink, jong wat slöt den mooi, en da's n biejmeeke". "Stil ees, ik geleuw da'k ne gooldvienk heur". Wiej stunn stil en oens va fluitn um noa en joa heur, doar kwam hee anveegn op nen poal vuur t takkedroad. Nen pragtign zwatn kop en ne gooldrode börste. Toen wiej wieder leupn vleug dee gooldvienke gewoon achter oens an van poal noar poal. Mer ok eeksters nen maarklouw en netuurlik kreajen. t Kreajenbos dat lig net vuur de Hetteimer brug an de lienkerkaant.

Mer oendertusken vertöl oens vader dinge dee hee as jong har metmaakt en zölf hat oetvretn. Op n moal zeer e, was mien mooder an t papkokn in nen grootn geetiezeren pot boavn t losse vuur. Den hung an ne ketting doarboavn. En mien mooder mer rörn in den pot. Wiej vöngn nen grootn kikvors. Dee zatn der genug biej oens in n kolk. Stiekum n klösken neaigoorn oet t hoes haalt, n droad um n boek van n kikvors bunn en toen t dak op. Duur n schösteen leutn wiej de kikvors zakn, vlak boavn n pot. Oens mooder schrök zich nen bult en hef meer heiligen anroopn dan der bestunn! Sjonge, sjonge dat was lachn...

Hee vertöl van t roodborstke. Toen Jezus nog zo'n jungske was van n joar of vief, was hee an t brömmelnplukn. Inees trapn hee per ongeluk in nen brömmeltak. Hee har nen lilken doorn in zien voet. Hee gung zitn huuln. Doar kwam der opeens n grauwwögelke anveegn en dat piepn: "Wat he'j?". "Ik heb ne deurn in n voet kreegn en den kan'k der nich oetkriegn". "O, woch mer effen" zee t vögelke, "Den pik ik der wal oet". Met zien snavelke trök e dee deurn der oet en kreeg geliek blood op zienne borste.

"Daank oe wa" zee Jezus, "Vuurtoan heet iej ROODBORSTJE" en wiej geleuvn t ok nog!

Vuurtoan heet iej:
Roodborstje.

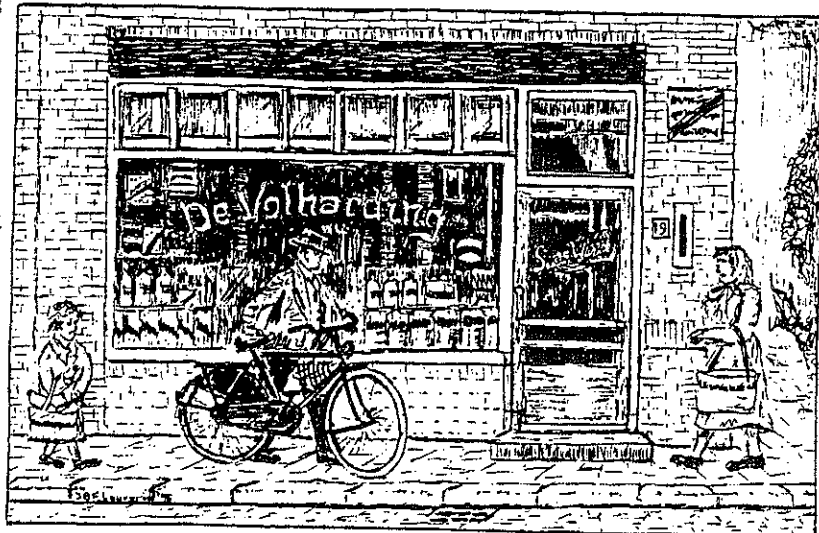
Op n moal, t was nog wienterdag, reup Koning Leeuw alle vögel dee der mear bestunn bie j mekaar vuur ne hoogvleegwedstried. "As ik dree moal brult heb, dan goa'j de loch in". "Een, twee dree" en doar gung t hen. Mer ja, de hoonder, de kalkoen, de poun en meer van dat soort kwamn hoast nich van de groend of. Later kwamn de doevn, de eksters, de kreajen, de geetelinks en zo meer. De adelaar kwam t heugste en was dus t leste der wier, tenmiste... dat dachn hee. Want toen hee wol zakn vleug der n kleen vögelke van ziene rug de heugte in en dat kwam dus nog later en reup: "Rik, tik, tik, Koning ben ik". En umdat t wienter was hetn t vuurtoan "Winterkoninkje". Mer Koning Leeuw nam dat nich. Hee greep t vögelke en stopn t in n vrootengat en meester Oel mos oppasn. Mer ja, den veul in sloap en vögelke vot. Töt straf mag de oel alleen nog mer snachns vleejn.

Nahoj Moobeznag.

Voorheen/Van Wezel.

Kruidenier
in zelfbehoud
knoopte eindjes
bakte peren

het potloodpunt
achter z'n oor
ging in een
paar jaar tijd
teloor

groothandel
en de superkoop
die kwamen
aan zijn veren.

Lejo van Kuijeren.

MONUMENT 1

Hierbij de eerste aflevering van een nieuwe rubriek genaamd "MONUMENTEN". De bedoeling van deze rubriek is U, stap voor stap, de monumenten van Borne te laten zien. Als eerste gebouw kozen wij het z.g. Huis Van der Wijk, genoemd naar een vroegere bewoner. Het is een dubbel woonhuis in eclectische stijl gebouwd rond 1880. Opdrachtgever was L.S. Spanjaard. In de jaren '20 is de zuid-west gevel tot winkel verbouwd naar de smaak van die tijd. Gelukkig is de oude situatie in de jaren 1989/91, onder toezicht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, weer in de oorspronkelijke toestand teruggebracht.

We kunnen nu weer genieten van het fraai onderhouden pand met de schitterende, uit houtsnijwerk vervaardigde, rijke versieringen in de topgevels. De dakgoten en dakoverstekken rusten op geprofileerde houten consoles. Het in baksteen opgetrokken pand heeft een mooi bepleisterd plint en is voorzien van z.g. speklagen en siermetselwerk. Het geheel wordt gecompleteerd door gietijzeren muurijzers. Oorspronkelijk waren de vensters behangen met jaloezieluiken. Hopelijk zorgen de tegenwoordige bewoners er nog eens voor dat deze fraaie luiken terugkeren in dit prachtige beeldbepalend pand aan de Grotestraat 138 - 140.

VOLKSGENEESMIDDELEN IN OOST-NEDERLAND 4

In BOORN en BOERSCHOP van 1992 en 1993 schreef ondergetekende al eens over volksgeneesmiddelen naar aanleiding van het trefwoordenregister van de Twente Akademie. Daarbij werd aan de lezers gevraagd om reacties. Het resultaat van deze vragen was enigszins teleurstellend. Slechts een tweetal lezers stuurde mij een reactie. Mevr. Hesselink-van der Riet uit Albergen voegde nog een aantal, enkele nog steeds toegepaste, "volksgeneesmiddelen" toe. Daarover later in deze bijdrage.

Dr. H. Reynders uit Delden stuurde mij overdrucken uit Medisch Contact, een tijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Geneeskunst uit 1983, waarin hij ter gelegenheid van het KNMG-congres in 1983 in Enschede een artikeltje schreef onder de titel "Twente een medische tuin". Hierin somt hij ondermeer een aantal planten op, waaraan geneeskrachtige werking werd, danwel wordt toegedacht.

Ondanks dit magere reactie-resultaat, lijkt het mij toch wel zinvol enkele bladzijden van BOORN en BOERSCHOP te vullen met een aanvullende beschouwing over dit onderwerp. Omdat ik mijn bijdrage verantwoord wilde opbouwen, nam ik destijds contact op met Mw. Weekers, apotheker te Borne. Zij gaf mij enkele boekwerken over dit onderwerp, waaruit ik mede geput heb voor dit artikel. Ten behoeve van dit vervolgartikel heb ik wederom contact met haar opgenomen en gaf zij mij het zojuist verschenen boekwerk van de Kon. Ned. Maatsch. voor Pharmacie over Fytotherapie (behandeling met plantaardige geneesmiddelen). Dit artikel is derhalve voor een deel gebaseerd op de raadpleging van dit handboek.

Mevr. Hesselink gaf de volgende aanvullingen (volgens haar zeggen werden de hierna te noemen middelen, dan wel handelingen, tussen 1900 en 1940 regelmatig gebruikt):

1. Bij verkoudheid, in het bijzonder kinkhoest (een aandoening die met de z.g. DKTP-enting van zuigelingen vrijwel verdwenen is): een bierglas met een laag bruine suiker en daarop een plak van een ui en weer een laag bruine suiker. In het donker zetten en het sap na 24 uur opdrinken.
2. Bij hondering (eczeem): met een trouwring er omheen draaien.
3. Bij mazelen: een borrelglasje met rode wijn geven.
4. Bij dauwworm: een Oost-Indische duif aanschaffen. Dit werd tien jaar geleden ook nog in Ootmarsum gedaan.

5. Bij borstontsteking: de borsten, na de borstvoeding, met het gele vet van vette kippen inwrijven.
6. Bij eczeem: van jonge denneappels thee zetten en dan deppen.
7. Voor zuiver bloed en de bloedvaten: van Duizendblad thee zetten, een half theekopje in een kop met kokend water, dit tijdens het eten 's morgens opdrinken. Dit zou nog steeds gedaan worden in Twente!
8. Bij bloedzweer: een boerenkoolblad erom met verband.
9. Bij steenpuist: een citroen bij je dragen. Als deze uitgedroogd is, is het afgelopen.
10. Bij reuma: drie wilde kastanjes bij je dragen.
11. Bij zere ogen en strontjes: de gesmolten maartsneeuw in een flesje doen en deppen.
12. Bij brandwonden: vers kippevet onmiddellijk op de plek doen. Nu nog in gebruik, men vriest het kippevet in.

Thee van Duizendblad zou bloedzuiverend zijn...

Een twaalftal aanvullingen, waarvan de meeste naar onze huidige begrippen geen enkele ratio hebben. Enig begrip zou men nog kunnen hebben voor de nummers 5, 8 en 12. De eerste twee wekken warmte op, waardoor het proces sneller rijpt. Nummer 12 is te vergelijken met het advies om een brandwond, indien mogelijk, direct onder de koude kraan te houden. Zoals ook nummer 11 een verkoelende, maar zeker geen direct genezende werking kan hebben. Het eerste recept is een heel bekend voorschrift dat zeker geen kwaad kan, behalve als de patiënt lijdende is aan suikerziekte!

Nummer 7 vormt een apart geval en past goed in hetgeen nu volgt. Het is n.l. mijn bedoeling in deze bijdrage wat uitvoeriger in te gaan op de redenen waarom een aantal volksgeneesmiddelen een effectieve werking kunnen hebben, maar ook om de negatieve kanten te belichten. Daartoe eerst een aantal aanhalingen uit de inleiding van het genoemde Fytotherapeutisch Formularium, verder aangeduid als F.F.:

"Fytotherapeutika worden vaak zonder bewijsgrond voor de meest uiteenlopende indicaties geadviseerd. Fytotherapeutika worden ook als mengsels gebruikt, terwijl de kennis van de soms complexe werking van de enkelvoudige simplicia, beperkt is. Er bestaat niet veel betrouwbaar voorlichtingsmateriaal over fytotherapeutika met informatie over werking, toepassing, gebruik, bijwerkingen, interacties en gebruikslimieten. Op tek-

sten van verpakkingen, bijsluiters en folders die wel aanwezig zijn, bestaat geen consequente controle. Niet zelden is deze informatie misleidend van aard".

Uit het bovenstaande blijkt dat aan het gebruik van ogenschijnlijk simpele en ongevaarlijke "natuurlijke" geneesmiddelen, kanten zitten die niet algemeen bekend zijn. Als zelfs apothekers en producenten van deze middelen een aantal consequenties van de toepassing van deze middelen niet kent, wat kan dan van de gemiddelde leek verwacht worden! Niet alleen het gebruik van z.g. "gewone" - dus veelal chemische geneesmiddelen - kan aanleiding geven tot allerlei ongewenste complicaties, maar blijkbaar evenzeer het gebruik van z.g. "natuurlijke" geneesmiddelen, zoals blijkt uit de volgende aanhaling:

Het verzamelen van kruiden...

"De belangstelling voor plantaardige geneesmiddelen neemt voortdurend toe. Het falen van de behandeling met synthetisch bereide geneesmiddelen of de angst voor mogelijke bijwerkingen daarvan, geven de aanzet tot het gebruik van "natuurlijke" middelen. De cliënt verkeert in de vaste overtuiging dat deze middelen veilig en onschadelijk zijn. En omdat zowel arts als apotheker veelal niet beschikken over voldoende kennis om een adequaat advies aan de gebruiker te geven, wendt deze zich tot andere bronnen. Met als resultaat een wildgroei van een "groene subcultuur".

Het F.F. stelt dat het gebruik van deze middelen te rechtvaardigen is, mits dit aan een aantal criteria voldoet, waaronder: garantie op kwaliteit, kennis van de werking, toezicht op veilig en verantwoord gebruik en adequate voorlichting. Bloedzuiverend mogelijk om aderverkalking te voorkomen? Eveneens een illusie. Het zou dan al lang in de reguliere geneeskunde zijn toegepast. Of bloedzuiverend in de zin van alle onzuivere stoffen eruit halen? Daarvoor hebben de meeste mensen twee nieren en een lever, die dit werk automatisch doen als ze gezond zijn. Zijn ze dat niet, dan helpt Duizendblad zeker ook niet. We kunnen het derhalve gevoegelijk rangschikken onder het hoofd "Magische handeling".

In mijn eerste artikel kwam Kamille ter sprake. Op grond van een vermelding in een van de door mij geraadpleegde boeken, gaf ik als verklaring voor de werking, dat er salicylzuur in zou zitten, het bestanddeel van het bekende aspirientje. Het F.F. evenwel, noemt als bestanddelen enige vluchtige oliën, kumarine (zie boven) en flavonoïden. Kamille werkt volgens de F.F. ontstekingsremmend op de huid en ontspannend op het darmkanaal. Een bestanddeel n.l. a-bisabolol zou een beschermende en genezende werking hebben bij maagzweren en ook een bacteriële en antischimmel werking. Het pijnstillende effect moet dus berusten op de ontstekingsremmende invloed van enkele andere chemische bestanddelen van de Kamille.

Kamille.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat het in bepaalde gevallen nog niet zo gek lijkt om de oude volksgeneesmiddelen toe te passen. Maar men moet zich dan wel realiseren dat de betrokken volksgeneesmiddelen, en dan bedoel ik uiteraard alleen aftreksels van gedroogde planten, zaden of wortels, invloed hebben **dankzij de chemische stoffen die erin zitten**. Deze worden eruit getrokken door de wijze waarop men ze heeft behandeld of waarop de patiënt zelf ze moet bewerken. Dit laatste is vrijwel altijd het trekken van "thee".

Het verschil met de gewone geneesmiddelen is, dat het veelal geringe hoeveelheden van de betrokken chemische stoffen zijn. Men moet zich dan afvragen of het ook echt werkzaam kan zijn. Bovendien kan een deel tijdens het bewerkingsproces verloren gaan. Gaat men grotere hoeveelheden innemen, dan kunnen deze "natuurgeneesmiddelen" onaangename en zelfs gevaarlijke bijwerkingen gaan vertonen. Het gezegde: "Baat het niet, schaadt het niet" gaat hier dus niet op!!

Dr. A. Fuldauer.

Met dank aan Mw drs. A.B. Weekers-Andersen, apotheker, voor het nalezen en beoordelen van dit manuscript.

Wee nich te better weet den lacht um iedrn scheet.

OVER BORNE EN BRANDSLANGEN

De redactie kwam in het bezit van een brief uit 1971, geschreven door het ons helaas reeds ontvallen lid J.M.M. Heijmerikx, toen nog woonachtig in Stamproy (L.).

De tekst van de brief is als volgt: De ons uit de Vaderlandse Geschiedenis zo bekende Gijsbert Karel Graaf van Hogendorp - hij behoorde immers tot het driemanschap die, in afwachting van de komst van Koning Willem de Eerste, voorlopig het bewind op zich nam - heeft later diverse boeken geschreven. Een daarvan verscheen in 1820, gedrukt bij de Wed. Johannes Allert en Comp. te 's Gravenhage, en had tot titel: "Bydragen tot de Huishouding van Staat in het Koningryk der Nederlanden".

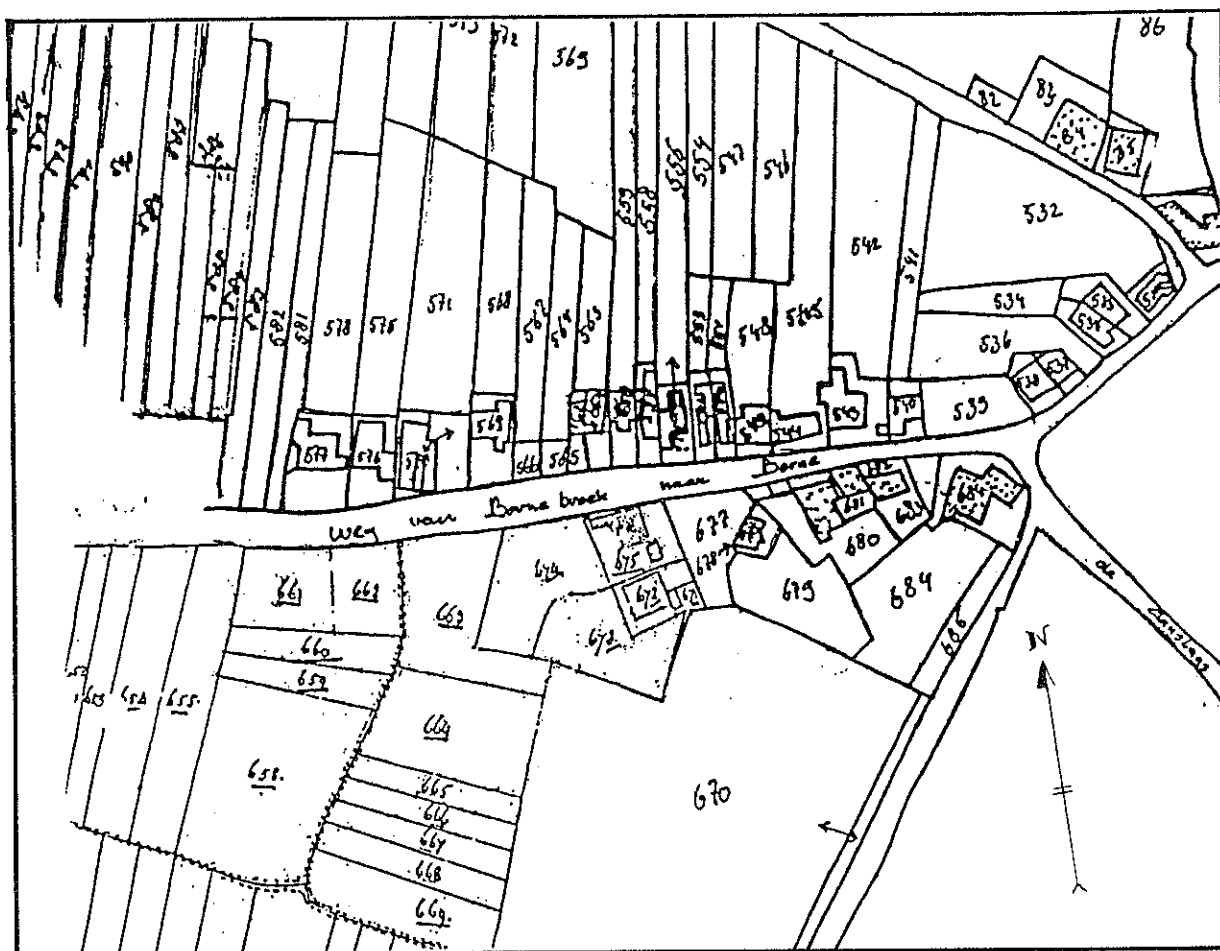
In deel 5 van genoemd werk treffen we op blz. 153 aan: AANTEKENINGEN op eene REIS door de VELUWE, OVERYSSEL en DRENTHE in de nazomer van 1819. Op blz. 311 lezen we dan:

Van Almelo zette ik de reis voort naar Enschede, over BORNE en HENGELO. BORNE is eene gemeente van nabij twee duizend acht honderd zielen, waarvan de kleine helft in de kom van het dorp woont. Zij is deze bevolking aan de fabrieken verschuldigd; alles spint en weeft hier. Landbouw en fabrieken werken elkan- der hier gedurig in de hand; de boer spint en weeft in zijn ledige uren; de wever onderhoudt een stukje gronds met aardap- pelen en groente. De geest der nijverheid is hier werkzaam, om de gemeenschap door vaarten te bevorderen. Men ziet er de gunstige gelegenheid van Almelo naar waarheid in, door den samenloop der beken van Tubbergen, Oldenzaal, Borne, Hengelo en Delden, waaruit verbetering der vaart te wachten is. Gevol- gelijk is hier reeds een begin gemaakt met een ontwerp, om eene vaart te graven van deze plaats op Almelo, tot gemeen- schap met de Regge.

Een ander blijk van nijverheid en vernuft heb ik ontmoet in het maken alhier van brandspuitlangen van hennep. De fabri- keur, JAN ABBINK, een monster van dergelijke slangen, in Saksen gefabriceerd, ziende, heeft ondernomen om ook dezelve te fabriceren en zoo mogelijk te verbeteren, hetwelk, na vele moeite en kosten, hem zoo volkomen is gelukt, dat zijne slan- gen sterker en digter zijn, dan de Saksische. Dit bericht van goeder hand ontvangen hebbende, nam ik een staal van dit fabrikaat mede, en beproefde op mijn gemak, na mijne thuis- komst, of de stof waterdicht was. Zij was het volkomen met koud, doch niet met warm water. Ik schreef hier over, en kreeg tot antwoord, dat het leder van de gewone slangen ook niet bestand is tegen warm water, en dat de ondervinding in die oorden reeds de uitmuntendheid der slangen van hennep boven de lederen bevestigd heeft. Van deze uitmuntendheid worden de volgende bijzonderheden opgegeven: zij barsten niet; zij zijn ligter en gemakkelijker in het gebruik; zij kosten niets van onderhoud en worden niet gesmeerd; zij dienen slechts goed gedroogd en voor ijzer en roest bewaard te worden; zij kosten eindelijk veel minder.

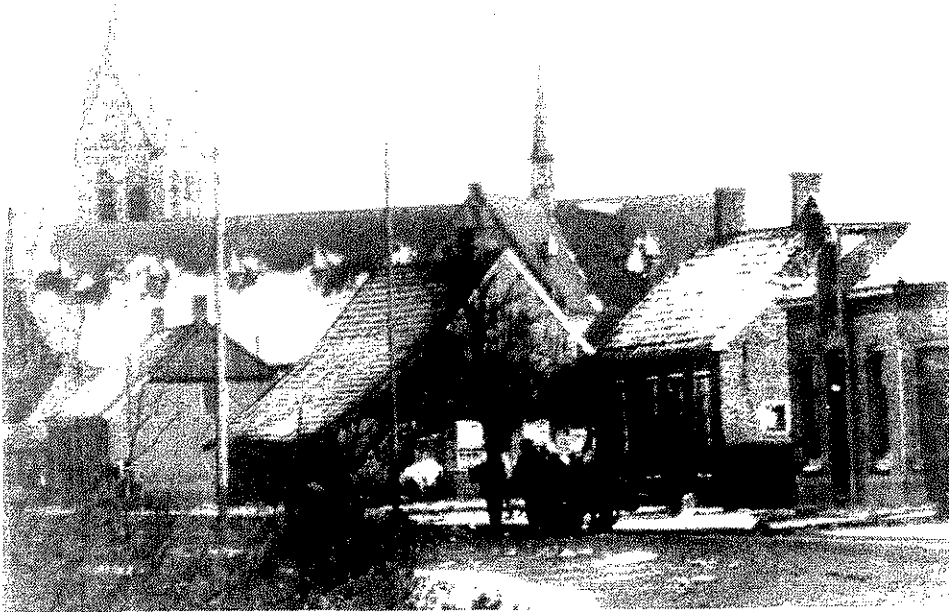
WIE WOONDE WAAR? (1)

We zullen eens nagaan wie er op welk moment en in welk pand in de Grotestraat, vroeger Almeloschestraat geheten, woonde. Het is niet de bedoeling en niet uitvoerbaar alle bewoners door de eeuwen heen te vermelden, noch wie alle eigenaren van de panden zijn geweest. Aan de hand van de kadasterkaart met perceel nummers zullen we trachten een en ander zo goed mogelijk te belichten. Iedere passage in dit overzicht wordt voorafgegaan door het nummer van het perceel op de bijgevoegde kaart waarop de gegevens betrekking hebben.

684/686. Dit is de plaats waar thans de R.K. St. Stephanuskerk staat. De eerste vermelding van een eigenaar is van het jaar 1682. Het betreft Wolter in de Dijk, die met grote zekerheid gewoond heeft in logement "De Zwaan" dat achter de schoenenzaak van Ten Buren stond (Ten Buren op de hoek van de Grotestraat - Oude Almeloseweg). Wolter werd in 1684 geboren uit Evert Muller en Maria Jantzen.

In een proces van ene Gerrit Mulder in "De Zwaan" wordt een zekere Hermannus Mulder genoemd die timmerman is. Hem werd tijdens het proces gevraagd of hij familie was van Gerrit. Hij

Almeloschestraat, Boornse Veeld, gezien vanaf de Almelose kant.

zei: "Een verre neef". Wolter Muller (of Mulder) huwde Aleid (of Anne) Beer van het erve Reest te Agelo. Hun zoon, Herman Mulder, die later schoenmaker was werd in De Zwaan geboren. Hij is op 24 april 1713 gehuwd met Euphemia Knuif en koopt dan een huis op "Het Bornse Veld". Dit is een oude naam voor de percelen land aan dit deel van de Grotestraat. Zijn broer Gerrit blijft op De Zwaan wonen. Hermans zoon, Jan Mulder, huwde in 1738 met Maria Hesselink en blijft in het ouderlijk huis wonen tot 1784. Dan koopt hij een 1/2 huis aan de Brinkstraat. Hij was koopman en slijter.

Zoon Egbert (van Herman) de schoenmaker, was getrouwd met Catharina Berflo en blijft in het ouderlijk huis wonen. Ook hun zoon, Johan Matheus, in 1794 gehuwd met Maria Weushof, woont in hetzelfde huis evenals de opvolgende zoon Egbert die in 1840 huwde met Johanna Holtkamp. De kleinzoon van Johan Matheus, ook Matheus genaamd, was schoenmaker en winkelier en woonde er met Maria Woesthof als laatste bewoner. In hun winkel verkochten zij schoenen, laarzen enz. Voor een paar jachtschoenen moest f.6,00 en voor een paar laarzen moest f.5,00 worden neergeteld. In de jaren 1885-1888 verkochten ze hun huis, winkel, erf en de daarbij gelegen weide aan het bestuur van de R.K. kerk in Borne. Op dit perceel werd de nieuwe R.K. St. Stephanuskerk gebouwd door bouwpastoor J. Fr. Warnink.

682. Van 1809 tot 1830 bewoond de familie Jan Hendrik Meulenbelt-Hiltjesdam dit pand. De eigenaars zijn Jan Matheusz. Mulder en W. Hd. Knuif. Zij verhuren in 1851 de dubbele woning aan Hendrik J. Engberts en de weduwe Te Buren-Hiltjesdam.

Vervolgens aan de familie Jacobsen en de weduwe Reef - Perik. De laatste bewoners waren Hanne-Siena en Bets van 'n Doem, bekende Bornse typen. Zij liepen met een kruiwagen vol turf door het dorp om deze aan de man te brengen. Ze moesten het wel eens ontgelden als iemand b.v riep "doezend turf" en zij maar kijken terwijl er niemand te bekennen was.

Dan was er ook Doem'n Diek, hij liep op klompen naar Hengelo met een buulke achter een versleten jak. Hij werkte in de bontweverij van Veldhuis, naast het St. Antoniusgesticht, het klooster in Hengelo. Hun huis stond naast de kerk en is afgebroken.

681. De oostzijde van dit pand werd in 1830 bewoond door Jan Hd. Elhorst - Petronella Groenveld. De westzijde door Jan Groothengel - Jenneke Hagedoorn. Aan de westzijde tevens door Jan Smit met Geertrui Muzebeld en Hendrina ter Brugge.

In deze eeuw hebben hier kapper Bonke en kleermaker Aarninkhof gewoond en was er de stoffenzaak "De kleine winst" (Van Gelder) in gevestigd.

Vlak naast kapper Bonke stonden nog twee lage huisjes, ook op nummer 681. Hier woonde de familie Deis, later Grevelink, en kruidenier Hilvering, later Zwiers.

680/681. Het pand werd in 1830 bewoond door Hendrik Lucas met Geertrui ten Hoeve. Het was eigendom van de weduwe Luyerink. In 1781 wordt B.C. ter Horst genoemd en later G.J. ter Horst. De laatste bewoner was de familie Hendrik Hilverdink, winkelier. Zij verhuisden naar de Markt naast Hotel "De Keizerskroon". Op deze plaats vestigde zich in een nieuw pand bakker Gelink.

678. In 1830 wordt dit huis bewoond door Hendrik Smit en Jenneke Hazekamp, maar ook reeds in 1809 met Berentje van Sprakel (weduwe van Gerrit Wieldiek).

In 1848 wordt Abraham Smit, blauwverver, genoemd als eigenaar/bewoner met Antoinetta Metelerkamp voorheen gehuwd met Lamp. Rompelman. Antoinetta is in november 1847 overleden. In 1848 wordt dan o.a. verkocht: 23 p. indigo f.46,00; 45 p. indigo f.112,00; grijs katoen f.15,00; gedrukt goed f.12,00; voorraad gom, pijpjarige, blauwsteen, aluin, blijsuiker, wijnsteenzuur, suikerzuur en vitriool. Ondertekend: Jacob Metelerkamp, stadsheer- en vroedmeester te Zwolle; voogd over Georg. Chr. Rompelman, minderjarige zoon van Lambert Rompelman en Ant. Metelerkamp.

In het jaar 1868 wordt als eigenaar Frederik Smit en Regina Hazekamp, later opgevolgd door Jan Fred. Smit als eigenaar bewoner vermeld.

De verkoop van de nagelaten goederen van Abr. Smit ten behoeve van de bouw van de R.K. Pastorie vindt plaats in 1872 voor de som van f.2545,00. Op ongeveer dezelfde plaats, maar dichterbij de straat werd een nieuw dubbel huis gebouwd. Dit pand wordt in 1895 verkocht door Johan Hoven aan Arnt-Jan Scholten te Zenderen.

Voor 1930 werd dit pand bewoond door Jans v.d. Kor (Olthof) en Kieft Bram de nachtwaker. De laatste maakte 's nachts zijn ronde door het dorp en men kon hem al van verre horen aankomen met zijn wandelstok. Op de plaats van deze woning, samen met nummer 680, staat thans het appartementengebouw.

De Grotestraat tijdens de renovatie in de jaren 50. Op de achtergrond het pand van Wegter. Rechts daarvan de R.K. St. Stephanuskerk en naast de winkel van drankenhandel Ensink het pand (No. 681) waarin de stoffenzaak "De kleine winst" gezeten heeft. Het meest rechtse pand (No. 680/81) was dat van bakker Gelink.

677. Fred. Dijkers, rijksontvanger, verkoopt namens de gemeente Borne in 1860 dit perceel aan Johan Stoelers, winkelier en tapper. Stoelers bouwt hier een huis-tapperij met vergunning en verkoopt deze weer voor f.1900,00 bezwaard met f.2000,00. In 1889 is E. Bos eigenaar en verkoopt de tapperij en winkel die dan bewoond wordt door H.J. Woolderink - Korf en Kremer. In 1890 blijkt J.W. Woolderink eigenaar en verkoopt dit pand met vergunning, alsmede het huis, aan Marinus Sanders. Nu komt Ten Buren hier te wonen en later woont aan de oostkant de weduwe Ter Hennepe en aan de westkant de familie Van Munster die later een café hadden aan de Deldensestraat. Daarna woonde hier Van Wezel. In een ander deel van dit pand was de vishandel van Boensma gevestigd. Daarna werd het pand afgebroken en kwam hier de radiozaak van Jan Muller, thans Mulder.

671. De bewoner van dit pand is in 1830 Berend Abbink - Hazewinkel met in de bovenkamer Jan Schoemaker en Kalverink. In 1784 woont hier Gerrit Peze, hij heeft hier een kamer aangebouwd en verkoopt deze aan Jan Alink.

672. Dit voormalige oudershuis van Gerrit Peze werd in 1830 bewoond door Jans ten Tusscher met Geertrui Koekenberg en Bernard ten Tusscher - Holtkamp. De eigenaar was Jannes Nijhof met Ant. Wanink, katoenspinnersbaas. In 1848 verkocht Abraham Smit, blauwverver, deze woning voor f.900,00 aan Ten Tusscher. In 1875 kocht Jan ten Tusscher het huis dat uiteindelijk in 1917 werd gesloopt. Eigenaar was toen Schoemaker en de laatste bewoners Berend Abbink en Anna Spijker.

We onderbreken hier, omwille van de lengte van dit artikel, de beschrijving van de panden langs de Grotestraat maar we zullen er in een volgend nummer van BOORN en BOERSCHOP mee verder gaan.

M.G.E. van Harten-Fransen.

Bronnen:

Protocollen van het gericht Borne; Gegevens Volkstelling 1830; Twentse courant 1892; Overleveringen; Notarieel archief.

Nog leverbare uitgaven van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis:

Titel	Prijs *
De Hof te Borne rond 1650	f. 5,00
Rond Horst en Hof te Borghende	f. 10,00
De Doopsgezinde families uit Borne in 1830	f. 5,00
Borne Historie en Volksverhalen	f. 10,00
Landweren, Borgen en Postwegen	f. 20,00

* = prijs exclusief porto.

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de Heemkundevereniging, de heer A.J. Linthorst, Zuid Esch 46, Borne, telefoon 074 - 667007 en bij het Bussemakerhuis aan de Ennekerdijk in Borne.

Ne goo katte en ne goo vrouw bliewt in hoes.

